

5. Кулаковська Л.П. Організація і методика аудиту: Підручник / Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча – К: Каравела, 2009. – 544с.
6. Лісіна В.Ю. Інформаційні технології у обліку та аудиті. Аудит інформаційних технологій[електрон. ресурс // www.gc.ua.
7. Ларікова Л.Ф. Процедури щодо створення комплексної системи автоматизації аудиту / Л.Ф. Ларікова //Аудитор України, 2009. – № 13-14, липень. С. 54 – 59.
8. Назаренко О.О., Михайленко Ю.В. Автоматизація аудиту в Україні: підходи і програмне забезпечення // www.rusnauka.com [електрон. ресурс].
9. Ніконова О. В. Системи СААТ – новий інструментарій у проведенні аудиту / О.В. Ніконова // Фінансовий контроль, 2007. – №6 – с. 60- 64.
10. Особливості аудиту в середовищі комп'ютерних інформаційних систем згідно до Міжнародних стандартів аудиту//[електрон. ресурс] www.eprints.ksame.kharkov.ua.
11. Піча Ю. В. Використання комп'ютерної техніки в аудиторських послугах [електрон. ресурс]/ Ю.В. Піча // www.readbookz.com.

Кулик Р.Р., к.е.н., доцент ТНЕУ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ АУДИТУ

Розвиток бізнесу відбувається у постійному протиставленні між комерційною вигодою та дотриманням закону. Не упустити перше, не порушуючи другого, – ось Сцилла і Харібда цивілізованого ринку [1]. Щоб вибрати вірний напрям, необхідно точно знати стан власних справ, що неможливо без кваліфікованого і незалежного аудиту.

Формування концепції розвитку аудиту в Україні актуально сьогодні у зв'язку із значними змінами у соціально-економічному та політичному житті країни, які, в свою чергу, привели до змін в аудиті. Він став невід'ємним атрибутом економіки. Разом з тим, існує ряд альтернативних підходів до визначення суті і, відповідно, функцій аудиту. Потребує наукового обґрунтування та уточнення понятійний апарат. Недостатньо дослідженні окремі види аудиторської діяльності, що приводить до невідображення в нормативних документах при характеристиці супутніх послуг нових їх видів, зокрема, таких як розробка й оцінка інвестиційних проектів, активів тощо. Чинний Закон України «Про аудиторську діяльність» далекий від ідеалу та досконалості, за багатьма параметрами не відповідає європейським нормам і сучасній світовій практиці аудиторської діяльності, останнім змінам її регулювання.

На практиці це приводить до серйозних проблем при формуванні методики аудиторських перевірок окремих господарських операцій та оцінки якості аудиту.

У грудні 2009 р. на офіційному сайті Верховної Ради України було оприлюднено законопроект № 5375 «Про аудиторську діяльність» від 25 листопада 2009 р. [2]. Зареєстрували його народні депутати М. Катеринчук та А. Шкіль. Провідну роль у розробці цього варіанта законопроекту відіграла громадська організація – Рада незалежних бухгалтерів та аудиторів в Україні.

Аудиторська палата України у 2010 р. також активно включилась у законотворчий процес, наслідком чого стала розробка Комісією АПУ з моніторингу та законодавчого регулювання аудиту нового варіанта проекту Закону України «Про аудиторську діяльність». Цей документ було розміщено для ознайомлення та обговорення на офіційному сайті Аудиторської палати України 29 квітня 2010 р. [3].

Зазначені спроби привести у відповідність концепцію вітчизняного аудиту сучасним вимогам розвитку економіки, особливо перед прийняттям нової редакції відповідного закону, потребують чіткої відповіді на ряд питань, зокрема:

- чи потребує взагалі змін вітчизняний аудит, якщо так, то як у такому випадку змінюється суть аудиту і чому?
- які на сьогодні пріоритети розвитку вітчизняного аудиту і які зміни відбулися на ринку аудиторських послуг?
- чим відрізняється незалежний аудитор від представників державної податкової служби чи ревізорів КРУ, коли і ті, й інші проводять аудиторські перевірки?

Не абсолютизуючи аудит в Україні саме з національних позицій, можна стверджувати, що зміни потрібні. Проте орієнтуючись на них, слід пам'ятати, що в Україні законодавча творчість не знає меж і, як наслідок, або закони не спрацьовують, або суперечать один одному. Приклад цьому дивне співіснування двох обліків – фінансового та так званого податкового, використання як принципів обліку для транснаціональних корпорацій національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, довільне трактування чинного законодавства (особливо податкового) податковими службами тощо.

Це певним чином впливає на аудиторську діяльність. Крім цього можна виокремити і такі чинники як:

- невизначеність законодавчого поля підприємництва;
- значний фіскальний тиск і, як наслідок, "податковий" аспект аудиторських замовлень;
- корумпованість відносин у всіх сферах життя;

- відсутність реального ринку цінних паперів та низька корпоративна культура;
- невисока кваліфікація та підготовка бухгалтерів;
- недосконалість правового поля аудиту;
- неякісний переклад МСА та відсутність адаптації їх до особливостей розвитку вітчизняної економіки.

Відносно останньої причини то слід зазначити, що починаючи із 2004 року в Україні АПУ прийняла в якості національних стандартів аудиту та етики стандарти ІFAC (Міжнародна Федерація Бухгалтерів), в яких вже у тому ж 2004, 2005 та 2006 і 2007 роках були внесені зміни.

Із самого початку існували та існують до нині проблеми використання МСА в українській аудиторській практиці.

По-перше, це семантична проблема неадекватного перекладу основних термінів стандартів реаліям вітчизняної практики. Так, наприклад, терміни «бухгалтер-практик», «професійний бухгалтер» або «бухгалтер громадської практики», що зрозумілі професійній спільноті Заходу, абсолютно не мають аналогів в українській обліковій практиці та правовому полі [4].

По-друге, ряд положень МСА базується на західній загальноприйнятій системі бухгалтерських принципів, які часто суперечать діючим українським принципам обліку. Не кажучи вже, як зазначає Сопко В.В., про так зване «українське ноу-хау», тобто податковий облік [5]. Адже його аудит взагалі не може регулюватися міжнародними стандартами.

По-третє, базові принципи аудиторської діяльності спираються на етичні норми, а стандарти є певними правилами їхнього застосування. В умовах корумпованості влади та кримінальності економічних відносин у країні практична реалізація таких принципів може привести до фінансового краху суб'єкта аудиту.

По-четверте, зарубіжна аудиторська практика базується на принципі компетентності, що означає знання аудитором методики перевірки чи виконання інших аудиторських послуг. Тому стандарти аудиту слугують лише певним «протоколом» дій для досягнення мети. Вітчизняний аудит носить відтінки фіскального контролю (лише без «сумних» для об'єкта наслідків), тому існує потреба підвищення професійного рівня аудиторів, зокрема, щодо методики проведення аудиту. Адже більшість аудиторів виконують перевірки, які практично нічим не відрізняються від звичайної документальної ревізії. Досить рідко здійснюється розрахунок суттєвості відхилень, практично не застосовується вибірка, а аудиторський ризик якщо і розраховується, то формально. Тому навіть такий «виграшний» для аудиту принцип, як «суттєвість» в українському аудиті практично трансформується в суцільну перевірку первинних документів або в

порівняння наслідків діяльності об'єкта перевірки із Кримінальним Кодексом за статтями господарських злочинів.

Традиційний підхід до визначення сутності аудиту базується на тому, що це система незалежного фінансового контролю і специфічний вид підприємницької діяльності. Дійсно, цей аспект наглядно проявляється саме в умовах ринкової економіки. Але аудит неправомірно обмежувати рамками лише практичної діяльності аудиторів та аудиторських фірм, які надають певні послуги суб'єктам господарювання. Розвиток аудиту слід розглядати як комплексну систему, що поєднує в собі такі складові: особливий вид підприємницької діяльності, відокремлена професія, галузь економічної науки. Кожна з цих характеристик має свої ознаки, сутнісну структуру, але в той же час всі вони між собою взаємопов'язані.

І тому нелогічним та по меншій мірі некоректним є використання терміну «аудит» державними контролюючими органами. Як наслідок, на сьогодні існує 14 різновидів контрольних дій, що застосовують в своїй назві «аудит», а саме : аудит фінансової звітності учасників ринку фінансових послуг; аудит річної фінансової звітності господарських товариств, що оприлюднюється; екологічний аудит; податковий аудит; кабінетний аудит; енергетичний аудит; аудит фінансового стану засновників; аудит сертифікації; державний фінансовий аудит та інспектування; аудит з метрології; аудит з акредитації; аудит з охорони праці; аудит ефективності використання коштів.

В зв'язку з цим виникають питання: так скільки ж може бути аудиторів?, чим вони відрізняються від перевірок КРУ, Податкової адміністрації, Рахункової палати? і чи є в країні єдина якщо не система, то хоча б концепція фінансового контролю? А ще варто до цього додати і таке риторичне питання – а як же і з «святая» святих принципом „незалежності” аудитора?

Використання терміну «аудит» державними контролюючими органами і ототожнення, таким чином, аудиту з ревізією є неприпустимим та неправильним, незважаючи на наявність ряду загальних рис і елементів у їх організації та методології.

Важливе значення для розуміння суті аудиту мають особливості ринку аудиторських послуг в Україні, які, в свою чергу, залежать від стану обліку та звітності українських підприємств. Якісно фінансовий і податковий облік ведеться, як правило, на великих підприємствах, оскільки власникові необхідно практично в on-line режимі відслідковувати фінансово-господарську діяльність компанії. Невеликі й середні підприємства, нерідко, обмежуються податковим обліком і в результаті баланс підприємства стає формальним документом, який не відображає реальний стан справ та практично не має значення для управління бізнесом. Основна причина – небажання підприємства розкрити у

фінансовій звітності фактичний зміст операцій, так як вони проводяться з метою оптимізації оподаткування. Як наслідок, єдиним об'єктивним джерелом інформації про стан справ на підприємстві стає конфіденційний управлінський облік.

На якість ведення обліку, істотно впливає передісторія, зокрема те, що облік нам дістався по спадку від СРСР, де він був строго регламентований. В подальші роки облік постійно реформувався, «але до цих пір наш баланс – таблиця із строго пронумерованими позиціями» [6]. Це принципово відрізняється від міжнародного обліку, де бухгалтер може вибирати форми і способи відображення фінансової звітності. Консерватизм у вимогах до фінансової звітності приводить до того, що навіть компанії, які прагнуть вести фінансовий облік в повному обсязі, не завжди можуть сформувати звітність, яка б була джерелом необхідної інформації про бізнес.

Особливістю вітчизняного обліку є вироблення багатьма компаніями такої облікової політики, яка дає можливість якомога більше дистанціюватися від держави. Адже ефективність бізнесу в Україні в значній мірі залежить від влади. Так, наприклад, у холдингах, які не оформлені юридично, не проводиться реальна консолідація звітності, що дозволяє їм не показувати взаємозв'язок різних бізнес-процесів. Таким чином, підприємці страхуються від надмірного інтересу податкових органів до їх діяльності. В результаті у звітності окремих підприємств, які є центрами витрат, з'являються фінансові «ями», а інші навпаки виявляються надприбутковими. У таких ситуаціях балансу вірити не доводиться.

Також поширеною проблемою українського обліку є превалювання форми над суттю. Так, часто активи (де-факто) існують, приносять дохід, але в балансі (де-юре) їх може не бути через відсутність яких-небудь документів. Для власників це серйозна проблема, яка значно спотворює картину бізнесу.

Крім того, слід зазначити, що традиційна корпоративна фінансова звітність, яка створена в період індустріальної епохи і відображає потреби бізнесу того часу (базувалася переважно на вартості матеріальних активів), себе зжила. Сучасний же бізнес епохи Інтернету високотехнологічний. В структурі його вартості домінує вартість нематеріальних активів (які крім традиційних складових повинні включати і такі субстанції, яким на сьогодні немає аналогів в бухобліку, наприклад, кваліфікація і вартість «мізків» співробітників, унікальність технології тощо), яку, виходячи з показників традиційної звітності, неможливо оцінити адекватно та складно за допомогою традиційного аудиторського інструментарію. А це значить, що для оцінювання сучасного бізнесу потрібні нові підходи. Саме тому зараз у зарубіжних країнах все активніше розвивається напрям «due diligence», який

передбачає всесторонню діагностику фінансового стану компанії. Хтозна, може в цьому і полягає майбутнє аудиту?

Варто також пам'ятати, що малому і середньому бізнесу, який є істотною частиною української економіки, здебільшого притаманна низька економічна грамотність його менеджерів. Це в свою чергу призводить до розширення спектру аудиторських послуг для цього бізнесу, які здебільшого нічого спільного не мають з аудитом фінансової звітності, але є досить актуальними для даної категорії суб'єктів господарювання. Разом з тим, надання таких послуг не завжди вписується в існуючі поняття суті, мети і завдань аудиту. Не врахування цих змін приводить до виникнення «сірого» або «чорного» аудиту та завдає значної шкоди ринку аудиторських послуг і престижу аудиторської діяльності.

Фінансова криза, очевидно, також поміняє світові уявлення про те, як проводити аудит і на які аспекти перевірки звітності звертати найбільшу увагу. При цьому можна чекати, що критерії оцінки достовірності стануть більш пролонгованими, консервативними. Аудитори звертатимуть все більше уваги не стільки на достовірність відображення в звітності окремих активів і пасивів, скільки на питання про можливість продовження господарської діяльності клієнта. Тобто, отримає розвиток ще в більшій мірі ризико-орієнтований аудит. Проте це справа майбутнього. І не тільки тому, що криза ще далека від свого завершення, але і тому, що глобальні зміни не відбуваються швидко. Спочатку повинна бути проведена оцінка загальної ситуації, а вже потім зроблені висновки та ухвалені рішення.

Література:

1. Проблемы организации аудиторской деятельности в Российской Федерации [Електронний ресурс] / Зевайкина А.Н. // Аудитор. – 2005 – №7. –Режим доступу до журн.: <http://gaap.ru/articles/52544/>.
2. Проект Закону про аудиторську діяльність. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36587
3. Проект Закону про аудиторську діяльність. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/files/temp/213930089.doc>
4. Редько О.Ю. Перспективи розвитку національного аудиту в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2008_10_2/redko.pdf – Заголовок з екрану.
5. Независимое будущее независимого украинского аудита [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.buhgalteria.com.ua /Hit.html?id=524> – Заголовок з екрану.